

פרשת ויצא

(ע"פ הרב יששכר פרנד)

בפרשת השבוע מופיע את החלום המפורסם של יעקב, על הסולם שרגליו מוצבים על הארץ, וראשו מגיע השמימה. מלאכי אלוקים עולים ויורדים על הסולם. בעל הטורים מעיר בדרך כמעט סודית את ההערה המעניינת הבאה: הגימטרייה של המילה סולם שווה לזאת של המילה ממון. הגימטרייה המשותפת של מאה שלושים ושש מלמדת אותנו ללא ספק סוג של סמליות בו נעו המלאכים העולים ויורדים על הסולם, והכסף. מה הקשר? אחד ההסברים הסטנדרטיים של בעל הטורים מבוסס על העובדה שאחד מהמבחנים הגדולים בחיים הוא איך מטפלים בכסף. כולנו צפינו בתופעה בחיים, כשבחור הוא בשיבה, הוא שואף לעניינים של רוחניות, גידול בהישגים אינטלקטואליים, וקנין בידעת התורה. אולם לעיתים קרובות, כשאותו אדם עוזב את הקירות המגינים של הישיבה, העדיפויות שלו משתנות. הוא כבר לא מעוניין בהתקדמות, ורוחניותו מתחילה למעוד.

הסיבה הראשונה לכך היא, היותו במציאות חדשה: האדם עוזב את הישיבה, הוא מפסיק להיות רווק ונתמך על ידי הוריו, ומתחתן ונהיה אחראי על פרנסתו, הוא, השקפתו על העולם משתנה. עול הפרנסה משבש את כל השקפת האדם על החיים. הוא נהיה כה עסוק בהשתדלותו להתפרנס הוא ומשפחתו, שהעדיפויות שהיו כה חשובות לו כבחור ישיבה (להשיג חברותא טובה, שיהיה לו "אלול טוב", וכו') לעיתים קרובות נופלות בשולי הדרך, ושוב, אינן חשובות. במקום זה, "עלי להביא אוכל על השולחן" ו-"עלי לשלם את המשכנתא" הופכים לחשובים. עול הפרנסה הוא אחד מהמבחנים העיקריים בחיים – לא רק במונחים של "לעשות פרנסה" אבל גם במונחים של המבחנים שאדם מתעמת איתם בתוך עולם העבודה – להישאר הגון, לעבוד ביושר, לא לעגל פינות, לא לנסות לרמות אנשים, וכו'.

יתכן שזאת כוונת בעל הטורים, כשיעקב עוזב את הנוחות והחסות של בית הוריו, ועומד להתחיל את המסע של שאר חייו אל תוך "העולם האמיתי". הוא רואה את הסולם, המייצג את האתגרים של "ממון" (פרנסה). הוא רואה את מלאכי אלוקים עולים ויורדים על הסולם. הוא רואה גם את הפוטנציאל של עליה, וגם את הפוטנציאל לירידה, בניסיון לעבור את הסולם = ניסיון להתפרנס.

יעקב אבינו עבר את מבחן הפרנסה ביד רמה. הוא לא רק שלא עיגל פינות, הוא נשאר ישר לחלוטין. הוא נהג ביושר מוחלט עם חמיו, שהיה נוכל. יעקב לא השתמש בטענה של: "עליך לרמות רמאי, אתה חייב ללחום אש עם אש". הדבר לא הווה חלק מחשיבתו.

כשיעקב עזב סופית את בית לבן, לבן רדף אחריו והשיג אותו בהר הגלעד. הקב"ה בא ללבן בחלום ואמר לו: "הִשָּׁמֶר לָךְ פֶּן תִּדְבֹּר עִם יַעֲקֹב מִטוֹב עַד רָע". בפועל הקב"ה הזהיר את לבן: אל תיגע ביעקב. מדרש תנחומא אומר דבר מאוד מעניין על הפסוק הזה: "מִכָּאֵן אָנוּ לְמִדִּין, שְׁזִכּוֹת מְלֹאכָה (ביושר) עוֹמְדֹת בְּמָקוֹם שְׂאִין יָכוֹל זְכוֹת אָבוֹת לַעֲמֹד". המדרש מבוסס על הפסוק: "לוֹלִי אֱלֹקֵי אָבִי אֱלֹקֵי אֲבֹרָהּם וּפְחַד יַצְחָק הִנֵּה לִי כִי עֲתָה רִיקָם שְׁלַחְתָּנִי אֶת עֲנָיִי וְאֶת יָגִיעַ כַּפִּי רָאָה אֱלֹקִים וַיּוֹכַח אֹמֶשׁ" (בראשית, לא:מב)

הדו שיח בין יעקב ללבן הוא אחד מהמרגשים בכל התורה כולה. לבן בא אל יעקב ואומר לו: "מָה עָשִׂיתָ וּתְגַנֵּב אֶת לִבִּי... וּתְגַנֵּב אֹתִי וְלֹא הִגַּדְתָּ לִּי... עֲתָה הִסְפַּלְתָּ עָשׂוֹ" (מה קורה פה?). ואז יעקב שופך את לבו אל חמיו. הוא עובר על כל מסכת טענותיו נגד לבן. "אני לא רימיתי אותך. אתה רימית אותי! אני סבלתי מהקור. אני סבלתי מהחום! במשך עשרים שנה ארוכים, טיפלתי באמונה בצאנך! כמעט ולא היה לי זמן לישון בלילה. כל הזמן שינית את תנאי העבודה שלי, כדי לשפר את עמדותיך. "לוֹלִי אֱלֹקֵי אָבִי אֱלֹקֵי אֲבֹרָהּם וּפְחַד יַצְחָק (כלומר, זכות אבות) הִנֵּה לִי כִי עֲתָה רִיקָם שְׁלַחְתָּנִי אֶת עֲנָיִי וְאֶת יָגִיעַ כַּפִּי רָאָה אֱלֹקִים וַיּוֹכַח אֹמֶשׁ".

המדרש מפרש את הפסוק כדלהלן: זכות אבות רק עזרה ליעקב לברוח מלבן בלי להיות חסר פרוטה. אולם העובדה, שלבן לא היה מסוגל לגעת בו, ושהוא הצליח לברוח שלם ללא פגע, כאדם אמיד עם משפחה גדולה, - זה היה הגמול לנאמנותו בעבודתו. הקב"ה הופיע אל לבן ואסר עליו להרע ליעקב בכל צורה שהיא, רק בגלל שהוא ראה את יושרו של יעקב ואת מסירותו לעבודה.

המדרש אומר שמכאן אנו רואים שאסור לאדם להתרשל בעבודתו. אסור לו לומר: "אקח את זה בקלות, איני חייב להשקיע מאה אחוז ממאמצי לטובת מעסיקי". האדם חייב להתאמץ כולו ובאמת, בכל מלאכותיו, כדי שהקב"ה יוכל להעניק לו את ברכותיו.

הרמב"ם כותב בסעיף האחרון של הלכות שכירות (יג:ז): "כְּדֶרֶךְ שְׂמִינָהּ בְּעַל הַבֵּית שֶׁלֹּא יִגְזַל שָׂכָר עָנִי וְלֹא יַעֲכֹנּוּ, כִּי הָעָנִי מִזְהָר שֶׁלֹּא יִגְזַל מִלֵּאכָת בְּעַל הַבֵּית וַיִּבְטֵל מַעַט בְּכָאֵן וּמַעַט בְּכָאֵן, וּמוֹצִיא כָּל הַיּוֹם בְּמִרְמָה, אֲלֵא חֵיב לְדַקְדָּק עַל עֲצָמוֹ בְּזִמָּן, שֶׁהָרִי הִקְפִּידוֹ עַל בְּרָכָה רַבִּיעִית שֶׁל בְּרֶפֶת הַמְּזוֹן שֶׁלֹּא יִבְרָךְ אוֹתָהּ. וְכֵן חֵיב לַעֲבֹד בְּכָל כּוֹחַ, שֶׁהָרִי יַעֲקֹב הִצְדִּיק אָמַר: 'כִּי בְּכָל פְּחִי עֲבַדְתִּי אֶת אֲבִיכֶן'. לְפִיכָךְ נָטַל שָׂכָר זֹאת אֶף בְּעוֹלָם הַזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ל-מג) 'וַיִּפְרֹץ הָאִישׁ מָאֵד מָאֵד'."

מעניין לשים לב שהרמב"ם מתייחס ליעקב כיעקב הצדיק (מילה שבדרך כלל שמורה ליוסף) ולא כיעקב אבינו. מדוע מתייחסים אליו כיעקב הצדיק? בגלל שהוא היה עובד אמין וישר. הוא מהווה מופת של העובד הישר.